

Науци у част In Honor of Humanities

РЕЦЕНЗИЈА ЗБОРНИКА

Зборник Матице српске за славистику. Бр. 100. Нови Сад:
2021. с. 945.

Зборник Матице српске за славистику постоји од 1970. године (до 1984. под називом *Зборник за славистику*), те је континуирано део научног и културног живота нашег друштва већ пола века. У фокусу *Зборника* је проучавање словенских језика, књижевности и култура на различитим нивоима и са различитих аспеката. Часопис је у овом задивљујућем трајању имао четири уредника, који су свако из своје визуре допринели унапређењу публикације и тиме развоју научне мисли. Од 83. књиге, односно од 2012. године, главни уредник *Зборника* је проф. др Корнелија Ичин. Несебичним залагањима проф. Ичин у састав Уредништва ушла су највећа имена науке из свих крајева света, а свака књига доноси изврсна истраживања светских и домаћих научника о различитим областима славистике. Прегалачким радом Уредништва *Зборник Матице српске за славистику* данас је међународни часопис високог ранга, незаобилазно штиво безброј универзитетских и научних библиотека. О томе сведочи индексирање *Зборника* на најугледнијим листама часописа: прво на ERIH PLUS листи 2016. године, затим на ESCI листи 2017, и напослетку, 2019. године на листи SCOPUS. Сведочанство о квалитету и значају часописа представља свака нова свеска, а нарочито стота, која је главна тема овог приказа.

Стоти број *Зборника Матице српске за славистику* како својом садржином, тако и обимом, позива на посвећено читање и дуго промишљање, чиме на најбољи начин обележава важан јубилеј у нашој и шире славистичкој науци. Педесет година постојања часописа, случајно или намерно, представљено је кроз педесет прилога, написаних на свим словенским језицима, али и на енглеском, и разврстаних у неколико целина. Окосницу чине два блока: један посвећен филологији и лингвистици, други – књижевности и уметности.

У првом блоку заступљене су студије које се тичу синхронијског и дијахронијског проучавања готово свих нивоа језика. Уочљива је бројност чланака који за предмет свог истраживања имају старе споменике, што сведочи о виталности посебне врсте филолошке анализе. Проучавању синонимије прасловенских језика посвећен је рад С. Толстој. Премда се истиче мањкавост речника изабраних индоевропских синонима К. Бака, он се ипак узима као полазна тачка за размишљање о синонимији у словенским језицима, за издвајање двају поља овог језичког проблема: теоријског и практичног. Бољи увид у ова питања, према становишту аутора чланка, донели би нови, потпунији међујезички речници прасловенске синонимије засновани на двама аспектима – етимолошком и типолошком. Рад доноси и тумачење појединих синонимских низова кроз призму семантичке реконструкције.

Анализирајући старе споменике писмености у спрези са историјским контекстом, Б. Успенски у свом чланку „Слово царь в истории русской письменности“ разматра генезу речи цар у источнословенским језицима: од настанка након одређених гласовних промена до трансформација значења саме речи коју су „руски велики кнезови првобитно користили, оријентишући се према титули татарског кана, да би тек касније, након крунисања Ивана IV, ову оријентацију заменила оријентација на византијског императора“ (62). Семантиком, тачније историјском лексикологијом, бави се и рад Ј. Грковић Мејдор „О три глагола надања у старосрпском“. Аутор презентује резултате анализе повеља и писама из XII–XVI века. Словенској етимологији и семантичкој реконструкцији посвећени су и чланци Ж. Варбот „К етимологији слав. *ŠATRITI / *ŠATRATI / *ŠETRITI“ и В. Бориша „Хрватска дијалекатска именица ZULO / ZJULO“. Стари споменици предмет

су реконструктивног истраживања и чланака А. Турилова „Что значат слова ‘Азбучные стихи Константина Философа’ в Минее праздничной XIV в. старого собрания Национальной библиотеки Сербии № 135 (293)? К вопросу об авторстве древнейших славянских азбучных стихир“ и П. Лазаревић ди Ђакомо „Почетна анализа и претпоставке о рукопису бр. 261 из Знанствене књижице у Задру“.

Фолклористика је у јубиларном броју Зборника представљена трима радовима. У тексту „Фольклорные материалы И. П. Сахарова в статьях В. Г. Белинского о народной поэзии“ А. Топорков разоткрива како је „Белински постао талац Сахаровљеве мистификације, његове уредничке и издавачке праксе“ (132) и како су услед тога чланци самог В. Белинског о народној поезији, засновани на двама издањима у ствари стилизованих хибридних текстова руских бајки И. Сахарова из 1841. године „Руске народне бајке“ и „Предања руског народа о породичном животу предака“, у великој мери дискредитовани. Чланак академика Љ. Раденковића „Мифологические персонажи для устрашения детей у славян“ доноси исцрпну анализу етнографских и лексичких извора из угла теме застрашивања деце, с освртом и на инсценацију различитих ситуација застрашивања које подразумевају прерушавање одраслих и самим тим преузимање улоге митолошких јунака. Задата тема разматра се и у светлу културолошког дискурса, као значајан механизам помоћу кога се код деце у раном узрасту формира семантика простора и времена, али и однос према туђем и потенцијално опасном, различити модели друштвеног понашања. Традиционалним и апотропним представама о храни, типовима хране која се употребљава на радном месту или на путу, семантици „номадске“ хране и различитим сујеверјима која се доводе у везу

с њом посвећен је рад Г. Кабакове „Дорожная еда в терминологии и традиционных представлениях конца XIX – начала XXI века“. Чланак се може сматрати и својеврсном антрополошком студијом, једнако као и истраживањем дијалекатске лексикографије.

Текст А. Захнитка „Пријменниково-просторова семантика в сучасних інтерпретаціях: граматичний лексикографічний виміри“ бави се предлошко-просторном семантиком. Аутор разматра становиште о предлозима и њиховој класификацији на различитим језичким нивоима: формално-граматичком, семантичком, функционално-комуникативном, функционално-когнитивном, с акцентом на просторној семантици као језгру предлошког система.

Морфологији, тачније идеји о формирању јединствене таблице промена именица у руском језику, посвећен је рад В. Плунгјана „Геометрия русского словоизменения: о традиционных и нетрадиционных таблицах склонения“. Полазећи од низа теоријских проблема, аутор их распоређује у три групе, те њиховим разматрањем долази до закључка да „на први поглед тек технички задатак састављања *оптималне* таблице промена именица открива низ значајних законитости у организацији именских промена и омогућава да се из неочекиваног угла осмотре типолошке особености руског језика“ (200).

Ј. Паневова у чланку „K vybraným typům deverbativních adjektiv v češtině (с porovnání s ruštinou)“ бави се творбом речи у чешком језику, указујући на семантичке разлике у односу на одређене групе придева у руском језику, као и на њихову потенцијалну синонимију. Анализира придеве настале од глаголских придева и глаголских прилога, с акцентом на оне с суфиксом – *ly*. Дериватологији, у овом случају двоаспектних глагола, посвећен је текст Р. Бенакио „Суффикс – *inat* в резьянском диалекте и его параллели

в сербском и хорватском языках“. Разматрајући настанак овог суфикса под утицајем немачког језика, аутор показује деловање сличних језичких процеса на формирање суфикса – *isati* у српском и хрватском језику.

Синтаксичка питања у пољском односно српском језику предмет су истраживања радова М. Гроховског „*Szyk leksemów homonimicznych o postaci jak*“ и Љ. Поповић „Комуникативне формуле у српском језику: питања типологије и анализе“. Актуелном питању изведеница женског рода са значењем професионалног или неког другог друштвеног статуса посвећен је чланак В. Нормана „К проблеме феминитивов: объективная реальность, языковая картина мира и метаязыковая оценка“. На примерима из чешког, пољског, бугарског и руског језика, аутор анализира творбене карактеристике тог типа твореница. Пажња се поклања и семантичком нивоу ових маркираних речи у друштвеном контексту у коме настају.

У овом броју неопходан простор дат је у науци, нажалост, недовољно заступљеној, иако врло важној, теми псовки. Целина под називом „*Verbum iuro*“ броји шест истраживања овог феномена у контексту руског језика: „Русский мат: вчера, сегодня, завтра“ И. Пиљшчикова и Д. Иофе, „Русский мат: что мы о нем знаем? (О происхождении и функциях русской обценной идиоматики)“ И. Пиљшчикова, „Секс в рамках – 2021“ А. Жолковског, „К вопросу о перформативной многозначности русского мата“ Д. Иофе, „Портрет героя в Инстаграме: #это не он“ Ј. Левинга, „Барков, Прутков и прочие: о ‘Стихах поэзии’ лейтенанта Пидоренко В. П.“ В. Отјаковског. Смештена је у оквиру другог блока, будући да су истраживања рађена махом на материјалу књижевних текстова. Лингвистичким питањима бави се и чланак В. Фешченка „*Creatio*

eh lingua. Параметри језикових новациј в художественних и научних текстах эпохи русског авангарда“, такође у другом блоку, јер разматра авангардну књижевност, у којој се језички експерименти разумевају као књижевни поступак.

Под насловом „Књижевност и уметност“ обједињено је неколико тематски врло разноврсних студија, те је њихово груписање у мање целине теже оствариво. То сведочи о ширини научног опсега, представљеног и у овом одељку. На почетку су дата три теоријско-филозофска текста у којима се на примерима књижевних дела промишљају различити феномени. Тако се у тексту „К теорији пародии“ И. Смирнова обрађује феномен пародије у оквиру негативног мимезиса, у чланку М. Липовецког „Теория трикстера“ појам митолошког трикстера и његовог новог концепта – „трикстер-тропа“, а у раду П. Бојанића под називом „Непријатељ и прекид непријатељства. Да ли је могућ један српско-руски протокол за успостављање мира?“ тема рата, мира и непријатеља у контексту „православне етике рата“. Затим следи текст Љ. Сараскине „Федор Достоевский: У нас русских две родины: наша Русь и Европа“, који се с претходним може довести у везу преко историозофског контекста. Аутор разматра положај Русије у односу на Европу и Азију, њен засебни пут, кроз призму размишљања Ф. Достојевског, чије се извориште проналази у тврдњама А. Пушкина, П. Чадајева и А. Хомјакова, али и у пишевом путовању по Европи почетком шездесетих година XIX века. Полемичност ове теме, чија актуелност кроз историју не јењава, доводи аутора до закључка да је „везаност Русије за Европу заснована на фаталној страсти, неминовној, једностраној, која увек тражи жртву“ (368). Од Европе – зле мајке, каква је у схватањима песника Сребрног доба била и Русија (у песмама А. Блока, А. Белог), начињен је „некакав духовни Египат“ (368). Ваља

ли најзад напустити ову идеализовану представу и окренути се сопственим унутарњим интересима, пита се Љ. Сараскина. Будући да овај чланак истражује књижевно-филозофску мисао XIX века, у хронолошком погледу чини својеврстан пар с наредним радом – В. Гречка, који се бави интертекстуалном анализом Чеховљеве приче „Ротшилдова виолина“ из угла семиотике простора.

Књижевност и уметност XX века, претежно руска, тема је преосталог дела другог блока, укључујући две мање потцелине, издвојене према општости предмета истраживања. У тексту „Стиховна форма. Компаративни поглед на руску лирику 20. вијека“ Р. Ходел пита се о историји стиха, конкретно о чувању везаног стиха у руској књижевности током читавог XX века, за разлику од преласка на слободни стих у англосаксонској и западноевропској књижевности, разматрајући ову дистинкцију преко анализе језичких, естетских и политичких узрока. Поезији је посвећен и чланак К. Ичин, који кроз призму филозофског дискурса истражује авангардни алогизам обериута А. Веденског, односно песникову „поетску критику разума“, спроведену изналажењем особеног комуникативног модела.

Након тога долази текст Ј. Курганова „Владимир Набоков и Книга Еноха“, који се бави историјатом географског појма Ардис из Набоковљевог романа „Ада“. Аутор доказује претпоставку о својеврсној пишчевој заблуди проистеклој из грешке преводиоца апокрифне Књиге Еноха – врх Ардис никада није постојао на палестинској планини Хермон. Прозном књижевном делу посвећен је и чланак Р. Џулијани „Образы Италии П. П. Муратова – единственный в своем роде шедевр русской литературы“. Он доноси истраживање о Муратовљевој књизи из угла проблематике жанра, доказујући хипотезу да ово познато дело умногоме надилази границе путописног жанра, у који га махом сврставају.

Културолошки дискурс овог одељка *Зборника* оличен је у раду Л. Гелера „Соцреалистический классицизм, или Некоторые статистические наблюдения о месте классического наследия в советской культуре“. Позивајући на опрез при једностраном разматрању соцреализма, „те гигантске машине за производњу совјетске културе“ (469), као једноличне творевине изоловане од света, аутор на основу статистичке анализе објављиваних књига домаћих и иностраних писаца у СССР износи становиште о блискости соцреализма с класичном уметношћу. Л. Гелер разматра значења појма *класика* уз осврт на чланак А. Сињавског о соцреализму, као и на развој и положај уметности у СССР. Закључује да премда између класичне и соцреалистичке уметности постоји извесна „системска“ сличност, оне у бити остају различите.

У културолошки контекст може се уврстити и студија К. Бобринске „Новая антропология в творчестве Василия Чекрыгина“. „Без преувеличавања се може рећи да је сва атмосфера у култури почетка XX века била испуњена идејама нове антропологије, у којој су хришћанске, научне и окултне идеје понекад стварале парадоксалан спој“ (532), пише аутор. Управо такав културни амбијент послужио је уметнику као основа да у ликовним делима оваплоти своје специфичне „антрополошке фантазије“ (533). „Нова антропологија“ В. Чекригина, заснована на трагањима биокосмиста, с једне стране, и на остацима хришћанских представа, с друге, под утицајем „Филозофије опште ствари“ Н. Фјодорова претвара се у „ванхрамовску космичку литургију“ (537) за новог човека „васкрснутог снагом разума и науке“ (538), чија је ликовна представа „укорењена у традиционалној религиозној иконографији“ (538–539) и врло блиска сценама Страшног суда.

У тексту „Рихард Вагнер, Франц Кафка и Александр Грин: К историји одного либретто“ М. Вајскопф анализира изразито еклектичан предложак за либрето Вагнерове ране опере „Летећи Холанђанин“. Корене проналази у Хајнеовој верзији ове легенде, у којој се Летећи Холанђанин доводи у везу с Лутајућим Јеврејином Ахашверошем. Аутор затим прати даљу трансформацију хајнеовско-вагнеровског текста у два делима: у Кафкиној аутобиографској новели „Ловац Грахус“ и у фантазији А. Грина „Гримизна једра“. Узајамном утицају уметности и књижевности посвећен је и чланак Џ. Хауарда „Vladimir Markov's staircase in moonlight: questions of russian modernist chinoiserie and sinological modernism“, који се бави истраживањем књижевних и есејистичких текстова В. Маркова првенствено у контексту кинеског стила, кинеске поезије и, шире, синологије, затим оријентализма и примитивизма, као и европског модернизма. Одељак се завршава радом Н. Мислер и Џ. Боулта „Transfixed by meridians of darkness: Frantsisko Infante and Nonna Goriunova“, који је посвећен развоју уметничког израза савремених московских стваралаца Франциска Инфанта и Ноне Горјунове. Аутори чланка анализирају њихову најновију серију артефаката која носи назив „Приближавајући се ноћи“, уједно дајући исцрпан филозофско-идејни оквир уникатног стваралаштва овог уметничког пара.

Називи двеју потцелина другог блока указују на теме истраживања око којих су чланци у њима обједињени – стваралаштво В. Хлебњикова и А. Платонова. Одељак о В. Хлебњикову могао би се сматрати незнатно ранијим обележавањем стогодишњице смрти „Председника земаљске кугле“ (+1922). Четири чланка посвећена су махом текстолошкој анализи Хлебњиковљевих дела. А. Парнис у свом раду „Хлебников – Маяковский – Митурич:

к историји одного конфликта“ разоткрива позадину завршнице натповести „Зангези“, која се крије у биографском догађају – конфликту између В. Хлебњикова и В. Мајаковског. Објашњавајући узроке овог конфликта, аутор их допуњава досад необјављиваним материјалима и документима из различитих архива. У тексту „Velimir Khlebnikov’s hunger poems: a textual-critical analysis“ Р. Врон се бави темом глади у истоименој песми В. Хлебњикова, посматрајући њену генезу у осам различитих редакција. Теми смрти у Хлебњиковљевој раној лирици посвећен је чланак В. Вестстејна „Death in the early lyric poetry of Velimir Khlebnikov“. Аутор обрађује ову тему као једну од главних у песниковом опусу, истичући притом њен постојани тематско-мотивски контекст. У последњем раду ове потцелине „Из именного указателя к записным книжкам Анны Ахматовой (Велимир I)“ Р. Тименчик спроводи реконструкцију књижевног дијалога А. Ахматове и В. Хлебњикова, с фокусом на позно стваралаштво А. Ахматове.

У три чланка истражује се стваралаштво А. Платонова. Текст Н. Корнијенко „Социальный роман Андрея Платонова: контексты творчества и эпохи“ посвећен је пре свега генези настанка кључног пишевог дела – романа „Чевенгур“, али и других, махом недовршених романа. Свако од дела поима се као стожер одређене етапе у стваралаштву А. Платонова, који одражава особености социјално-политичког контекста у коме настаје, али и чува „снажну биографску потку, повезану с воровешким периодом пишевог живота и стваралаштва“ (659). Роману „Чевенгур“ посвећен је и чланак Л. Магарота „Трагические решения в романе Чевенгур Андрея Платонова“. Аутор полази од становишта о изразитој пре-засићености и фрагментираности Платоновљевог текста, даље се бави номинацијом главних тема овог романа, затим утицајем

Фјодоровљеве идеје о васкрсењу мртвих, питањем пола, које условљава нетрадиционалне сексуалне односе у роману, као и тумачењем Платоновљеве идеје о рајском комунистичком друштву. У чланку „Пространство и време: Андрей Платонов и Освалд Шпенглер“ Х. Гинтер се пита о поетици простора код А. Платонова, која, будући у спречи с категоријом времена, своје извориште проналази у књизи О. Шпенглера „Пропаст Запада“. То се доказује освртом на Платоновљев чланак „Симфонија свести“ из 1922. године, у коме се простор поима као окамењено време. Нарочито се истиче пишчева усмереност ка револуционарној будућности.

Две стожерне целине стоте свеске, у којима су обједињени научни чланци, прате публицистички текстови о научном животу – успомене о славистима Зузане Тополињске и Сусуму Нонаке, као и белешка о међународној научној конференцији посвећеној проучавању стваралаштва Андреја Белог, одржаној у Москви у јесен 2020. године.

Наведене краће и дуже одељке уоквирују два есејистичка прилога – Предрага Пипера и о Предрагу Пиперу, чиме је на својеврстан начин одата пошта једном од уредника *Зборника*. Свеска започиње последњим текстом академика под називом „Словенство и савремени свет“, који попут каквог завештања врло децидирано предочава незавидан положај Словенства у савременом социо-политичком контексту. Својим запажањима проф. Пипер антиципира ескалацију кризе до које је дошло након свега неколико месеци, и у традиционалистичком кључу позива на поновно уједињење Словена под окриљем вере, нације и језика, које, како претпоставља академик, јесте једини пут ка спасењу. Часопис се завршава некрологом Дојчила Војводића, ученика, колеге и пријатеља проф. Пипера.

Стоти број Зборника *Матице српске за славистику* чини импозантан скуп радова великих имена славистичке и светске науке. Ова свеска постоји као вешто исклесан белег на широком пољу знања који ће чувати од заборава важан јубилеј – пола века постојања часописа, али и крај кога ће се у будућности многи заустављати у потрази за надахнућем. Истовремено ово је својеврстан манифест главног уредника, којим се објављују домети наредних публикација. Сваки разговор с овом књигом биће права мала светковина у част науке. ♡